

Mirjana Vilke

MULTIMEDIJSKI PRISTUP NASTAVI STRANIH JEZIKA Jedna novotarija više ili znanstveno osmišljeni korak?

Kako su zadnjih desetak godina strani jezici predmet zanimanja velikog broja ljudi — učenika i učitelja (učitelj je ovdje uzet u najširem smislu — onaj koji se bavi nekim aspektom teorije ili prakse nastave stranog jezika), neminovno je da se s one, učiteljske strane neprestano pojavljuju novi termini i nove parole, od kojih neke prilično zbunjuju. Često ti novi termini kriju stare sadržaje u malo promijenjenoj ambalaži, a katkad kao da i nemaju sadržaja. Iako svi oni imaju zajedničku osobinu da su nastali iz želje da se olakša složen i težak proces usvajanja stranog jezika, većina nastavnika sumnjičavo vrti glavom kad se pojavi neki novi termin.

Čini se da je takva bila i reakcija većine nas kad se pojavio izraz »multimedijski pristup«. Ali, ako dovoljno razmislimo, izgleda nam da se ovog puta iza malo prezvučnog imena krije ozbiljan sadržaj. O čemu se zapravo radi?

»U početku bijaše udžbenik«, ne, doduše, u samom početku, jer se sjećamo da je još John Locke govorio da s engleskom djecom treba govoriti francuski da bi ga naučila,¹ ali bar u početku, kojeg se svi mi sjećamo.

Udžbenik bijaše na jednoj strani tezulje, dok su na drugoj bila sva nastavna pomagala zajedno, koja se jesu i nisu koristila, već prema afinitetu nastavnika. U svakom slučaju, tezulja bi uvijek prevagnula na stranu udžbenika.

Nitko nije mogao tome ništa prigovoriti tako dugo dok je cilj nastave stranog jezika bio poznavanje literature naroda čiji se jezik uči, gimnastika mozga preko uvježbavanja paradigmi i pravila gramatike itd. Jedva da bi se bez udžbenika moglo postići bilo što od ovoga. Ali onda se promijenio cilj nastave jezika. Ljudi su osjetili potrebu da komuniciraju jedni s drugima.

Nije slučajno što Fr. Gouin u 19. stoljeću, pošto je svijet postao manji zahvaljujući tehničkim pronalascima — lokomotivi i parobrodu — govori o potrebi »duhovne željeznice«, koja bi povezivala ljude što govore različitim jezicima. On, dakako, vjeruje da je duhovna željeznica njegova metoda, pomoću koje će učenje stranog jezika postati jednostavno i brzo.²

Od trenutka kad je komunikacija postala osnovni cilj učenja stranog jezika, s udžbenikom su se počele događati čudne stvari. Nekoliko puta bio

¹ John Locke: *Some Thoughts Concerning Education*.

² François Gouin: *The Art of Teaching and Studying Languages*. (Prijevod na engleski: Howard Swan i Victor Betis) George Philip and Son, Ltd, 1892, str. 2.

je izbačen iz razreda, da bi se ponovno vratio, najprije kroz mala vrata, a kasnije u punom sjaju, kad se vidjelo da bez njega u razredu vlada potpun kaos.

Udžbenik je mijenjao oblik i obujam. Od debele knjige, sitnog tiska i ubitačnog izgleda, postao je vesela slikovnica, kričavih boja, katkad i bez teksta. Ali izuzevši kratka razdoblja izagnanstva iz razreda, on je ostao na središnjem mjestu u razredu, kao nešto bez čega se ne može.

To djelomično vrijedi i danas. Svi dobro poznajemo tradicionalan pristup nastavi jezika: obrada štiva iz udžbenika, to jest čitanje, prepričavanje svakog odlomka, objašnjavanje riječi, pisanje rečenica po ploči. Mnogom se direktoru razgali srce ako slučajno upadne u razred za vrijeme takvog rada, u toku kojeg je disciplina zavidna, a dnevnicu se uredno popunjavaju.

Takvom načinu rada nedostaje jedino komunikacija na stranom jeziku, koju smo proglasili svojim osnovnim ciljem. (Komunikaciju smo definirali kao govorni kontakt između govornika i slušatelja koji izmjenjuju poruke, koje u određenju situaciji nešto znače.)

Ni »sat provjeravanja znanja« ne uklapa se u našu definiciju komunikacije. Žrtva stoji pred pločom i biva unakrsno ispitivana s namjerom da se otkrije ono što ne zna. Ta komunikacija možda ima sličnosti s onom na istražnom sudu.

Sve to nema nikakve veze s neusiljenom, ugodnom atmosferom u kojoj bi učenik bio stimuliran da pokaže što može reći na stranom jeziku. Znamo kako teško izražavamo misli i na materinskom jeziku kad smo izloženi nekom psihološkom pritisku.

Takvi su, doduše, satovi sve rjeđi (iako ih ima!). Sve je popularniji tip sata u kojem učenici vode s nastavnikom i međusobno stalan dijalog, a potaknuti su da govore i stavom nastavnika i izborom sadržaja. Putem onoga što se govori postižu se drugi ciljevi nastave — moralni i estetski odgoj učenika, upoznavanje kulture i civilizacije strane zemlje itd.

Pri takvom pristupu dolazi do kršenja tradicionalnog načina rada, narušava se formalna disciplina (ukoliko disciplina znači potpunu tišinu u razredu), udžbenik se često i ne otvara za vrijeme sata i to dovodi do situacije da nastavnik koji je uz velik trud i rad ostvario osnovni cilj — komunikaciju, u nekim sredinama ne nailazi na razumijevanje kolega i pretpostavljenih. Tu se naš novi zvučni termin »multimedijski pristup« nudi kao instrument koji će regulirati i ozakoniti nov način rada.

Prema multimedijskom pristupu udžbenik dobiva svoje pravo mjesto — da se ne bi dogodilo kao ono prije nekoliko godina, kad je jedan ozbiljan stručnjak, izazvan pretjerano revnom upotrebom udžbenika, a u želji da pridonese napretku nastave stranih jezika, povikao »Sve udžbenike treba spaliti!«

Udžbenik postaje JEDAN OD medija, na istoj razini s magnetofonom, ili televizijom, ili školskom pločom, ili dijafilmom. Njegov je zadatak, kao i zadatak svakog drugog medija u nastavi, da pruži optimalne uvjete za komunikaciju.

Multimedijski pristup nije nastao slučajno ni preko noći. Ako krenemo tragom njegova porijekla, otkrit ćemo da je potekao iz krila primijenjene lingvistike. (Sjetimo se da je primijenjena lingvistika integrirana znanost koja se sastoji od elemenata lingvistike, psiholingvistike, sociolingvistike i teorije učenja.)

Multimedijski pristup je psiholingvistička i sociolingvistička kategorija, više nego lingvistička. Psiholingvistička, jer je jedan od razloga da uopće postoji ogromna važnost koja se pridaje motivaciji učenika.³ Sociolingvistička, jer postavlja zahtjev da komunikacija na stranom jeziku što vjernije odražava stvarne životne situacije uvjetovane određenom sredinom i vremenom.

Skinnerov behaviorizam utjecao je na stvaranje audiovizualnih metoda koje su svojedobno značile ogroman korak naprijed u nastavi stranih jezika. Danas, nakon dvadeset godina iskustva s tim metodama i pošto je Chomsky svojim idejama o prirodi jezika tokove psiholingvistike sveo u druge vode, svima nam je jasno da slika čovjeka koji stoji na ulazu kupea u vlak u upire prstom u prazno mjesto ne mora značiti samo »Da li je ovo mjesto slobodno?«, nego može značiti i čitav niz drugih stvari, kao na primjer, »Da li je tamo bio moj kišobran?«, »Gdje je ona stara žena koja je tamo sjedila?«⁴ itd. Drugim riječima, može se dogoditi da vizualni stimulans dovede kod učenika do krivih predodžaba, pa da čak i one strukture koje nauči napamet upotrebljava u krivom značenju. A toga je u praksi — znamo iz iskustva — bilo dovoljno.

To ne znači da se multimedijski pristup ne koristi slikama i dijafilmovima. On ih koristi, ali ne samo njih, i ne u svakoj prilici, nego onda kada ti mediji maksimalno pridonose komunikaciji u danoj situaciji.

Isto vrijedi i za udžbenik. Po tradiciji često poistovjećujemo udžbenik i tekst. Ono što multimedijski pristup isključuje, jest uzimanje udžbenika kao jedinog izvora informacija i jedinog medija koji se koristi u nastavi stranog jezika. Multimedijski pristup, međutim, ne isključuje dominantnu ulogu teksta u nekim slučajevima i na nekim razinama učenja. Teško je i zamisliti napredni tečaj stranog jezika u kojem tekst, napose literarni, ne igra važnu ulogu. Najzad, literatura je jezična baština koju su nam ostavili ljudi koji su bili majstori jezika, pa odakle nam pravo da onima koji taj jezik uče prepriječimo put do njegove najvrednije ostavštine?

Drugo je pitanje — i to pitanje treba osvijetliti s lingvističke, psiholingvističke i sociolingvističke strane, koju literaturu i u kojem trenutku pružiti učenicima. Znamo da se pri izboru literature koja je ulazila u udžbenike prilično mnogo griješilo, a rezultat je bio da su učenici izgubili zanimanje za strani jezik, a ljepotu i vrijednost literature u većini slučajeva nisu ni uočili.

Danas, kad smo bogatiji za neke spoznaje, bilo bi smiješno kriviti za promašaj pojedine pisce udžbenika — koji su, uostalom, stvarali svoje radove s najboljom voljom i uz najveće napore. Njima je nedostajao, a da toga nisu bili svjesni, upravo taj temelj koji danas nudi primijenjena lingvistika.

Uzmimo za primjer popularnog pisca udžbenika kao što je L. G. Alexander. Preciznoj i do u tančine razrađenoj shemi njegove nastavne jedinice malo bi tko mogao prigovoriti. On je svojim briljantnim graduiranjem jezičnog materijala možda najbolje od svih premostio prazninu između jezičnih drilova i slobodne upotrebe jezika. Ali njegova kruta šablona, tehnika rada koja se do beskonačnosti ponavlja znatno slabi efekt svih pozitivnih kvaliteta njegove metode. I sladoled i čokolada, ako su istog okusa i ako se svaki dan serviraju na isti način, prije ili kasnije dojade.

Da se Alexander u vrijeme kad je pisao svoje udžbenike mogao koristiti principima multimedijskog pristupa, ne bi se dogodilo da jedan učenik nakon

³ Usporedi: P. Early, »Motivacija«, *Strani jezici* br. 2, Zagreb, 1973, str. 107—112.

⁴ Usporedi: N. Chomsky, »Review of Skinner's *Verbal Behavior*«, u L. Jakobovitz (ed.), *Readings in the Psychology of Language*, Prentice Hall, Inc. 1967, str. 148.

godine dana rada prema njegovu udžbeniku i njegovoj metodi kaže: »Onaj tko prođe cijeli tečaj engleskog jezika po Alexandrovim udžbenicima i držeći se njegove sheme, sigurno će izvrsno naučiti engleski — ako u međuvremenu ne umre od dosade.«

Spomenuli smo da je multimedijски pristup u prvom redu psiholingvistička i sociolingvistička kategorija. Ali on, najšire uzevši, proizlazi i iz općih gledanja na bit jezika. Ako Chomskyjev autoritet uzmemo kao mjerilo suvremenih gledanja na jezik, onda možda nije presmjelo nazrijeti zametke multimedijskog pristupa u nekim njegovim riječima.

U jednom intervjuu koji je dao za »Listener« 1968, govoreći o važnosti suvremenih lingvističkih teorija za nastavu stranih jezika, Chomsky kaže: »Velik dio nastave stranih jezika... osniva se na pretpostavci da je jezik struktura navika, da je on sistem vještina i da se mora podučavati putem drila i stvaranjem asocijacija između stimulansa i responsa... Naše poimanje prirode jezika čini se da ukazuje potpuno uvjerljivo na to da jezik nije struktura navika, nego neka vrst kreativne osobine koja se temelji na apstraktnim principima forme i složenim operacijama. Jedino što možemo sugerirati jest to da se nastavni program izradi na taj način da dođu do slobodnog izražaja oni kreativni principi pomoću kojih ljudska bića usvajaju jezik. Mislim da bismo vjerojatno morali pokušati stvoriti bogatu lingvističku sredinu za intuitivno usvajanje jezika koje normalan čovjek automatski posjeduje.«⁵

Intuitivne su riječi *mislim... vjerojatno... pokušati...* Chomsky je odveć velik um a da bi bio neskroman i kategorički donosio zaključke na području koje nije sasvim njegovo.

Tko zna jesu li oni koji su potakli ideju o multimedijskom pristupu imali na umu Chomskyjevu kvalifikaciju »bogata lingvistička sredina«. Ako i nisu, principi multimedijskog pristupa sigurno mogu osigurati za nastavu stranih jezika bogatiju lingvističku sredinu nego bilo koji pristup dosad. Ali taj pristup postavlja na organizaciju nastave mnogo veće zahtjeve nego bilo koji pristup dosad.

Jer ako i omogućimo učeniku da »intuitivno otkriva jezik«, tu mora postojati shema i plan kojeg je svjestan i razredni nastavnik i primijenjeni lingvist koji planira i programira rad. Ako toga nema, naći ćemo se u kaosu direktne metode s početka stoljeća, prema kojoj se u jednoj fazi njezina razvoja smatralo da je dovoljno da učenik govori, pa lupao on što i kako mu drago.

Današnji naš pristup toliko je složen da on predstavlja preveliko opterećenje i za razrednog nastavnika. Od njega se ne može uvijek tražiti da bude primijenjeni lingvist i da u svom radu uvijek vodi brigu o suvremenim zbivanjima u lingvistici, psiholingvistici, sociolingvistici i teoriji učenja.

Ali ako se od razrednog nastavnika ne može tražiti da bude primijenjeni lingvist, za skupinu ljudi koja piše nastavne materijale to je imperativ (pored toga ti ljudi moraju biti i dobri praktičari.) U nastavnim materijalima za multimedijски pristup priručnik za razrednog nastavnika mora biti što opširniji i iscrpniji, a upotreba nastavnih medija i tehnike rada moraju biti razrađene u pojedinosti, jer su oni rezultat smišljene znanstvene osnove.

To ne znači da nastavnik postaje samo izvršni organ koji provodi ideje drugih. Njemu je u okviru šire sheme ostavljena velika mogućnost izbora i

⁵ U intervjuu koji je N. Chomsky dao Standishu. *The Listener*, 30. May 1968.

donošenja odluka. Velika je prednost i ušteda vremena to što ne mora sam praviti i pronalaziti nastavne medije i rekvizite, budući da su oni dio nastavnih materijala.

U nas dosad nije postojao nastavni materijal za multimedijски pristup stranim jezicima. Zbog toga je posebno pohvalna akcija »Školske knjige« da se upusti u eksperiment proizvodnjom takvih materijala. Planirani su materijali za strane jezike za osnovne škole. Ove godine je kao prvi izašao materijal za učenje engleskog jezika, pod naslovom *Višeizvorni sklop za engleski jezik — I Speak English*. Taj je materijal za IV razred osnovne škole za početak učenja engleskog jezika. Ako »Školska knjiga« održi obećanje, svake bi godine morali izlaziti daljnji materijali, tako da će oni učenici koji ove godine započnu po tom sistemu, raditi po njemu neprekidno, do završetka osnovne škole. Osim slikovnice, višeizvorni sklop za engleski jezik sadržava 18 dijafilmova, magnetofonske vrpce, 48 mm filmove, lutke, aplikacije za magnetograf ili flanelograf, pa čak i rekvizite kao što su ljepilo, škare, flomasteri itd. I što je najbitnije, vrlo opširan priručnik za nastavnike. Nadajmo se da će se tim materijalima poslužiti dovoljan broj nastavnika kako bi za nekoliko godina mogli ocijeniti njihovu svrsishodnost.

Važno je da na tržištu postoji za učenje engleskog jezika za istu dob i nastavni materijal *Come and Conquer Englesh (English for Children)*, koji je također izdala »Školska knjiga«. To nije materijal izrađen po principima multimedijskog pristupa, nego AV-metode (uz slikovnicu postoji opširan priručnik za nastavnike, dijafilmovi i magnetofonske vrpce). Taj su materijal prošlih godina djeca različno prihvaćala.

Tako sada, u četvrtom razredu osnovne škole, a to je vrlo važno, jer to je početak učenja, imamo izbor dvaju kompletnih nastavnih materijala koji se natječu u plasmanu na tržištu. Koji će od njih postati popularniji, trebali bi da odluče sami mali potrošači — njihov uspjeh u usvajanju engleskog jezika i njihova motivacija za učenje, jer — najzad — ne ponavljamo uzalud da je učenik subjekt, a ne objekt nastave.

Miho Skljarov

JEZIČNA ZORNOST

Zornost je organizirano i sistematsko predočavanje nastavnog materijala koje ima za cilj da učenici što dublje i svestranije upoznaju nastavno gradivo. Kad govorimo o zornosti, mislimo na aktivizaciju svih čula, čula vida, sluha, opipa, mirisa i okusa. Jasno je da ni u jednom nastavnom predmetu, kao ni u samom životu, sva čula nisu jednako aktivna. Za nastavu nekih predmeta, npr. kemije, čulo mirisa i okusa može igrati veću ulogu nego u nastavi stranog jezika, gdje se zornim sredstvima ta čula gotovo uopće ne aktiviraju.

Često se pod zornošću u nastavi stranih jezika razumijeva isključivo vizuelna zornost, tj. vizuelne percepcije raznih radnji, pokreta, predmeta, slika itd. Ali zornost ni u kojem slučaju ne smijemo svoditi na vizuelna zapažanja jer je tako shvaćena slika zornosti nepotpuna. Nije dovoljno ako kaže-